

RAPPORT

Uppföljning 2023 av Vårt Gotland 2040

Fastställd av Välj ett objekt

Framtagen av regionstyrelseförvaltningen

Datum 2023-03-16

Gäller 20xx-20xx

Ärendenr RS 2022/253

Version [1.0]

Region Gotland

Besöksadress Visborgsallén 19

Postadress SE-621 81 Visby

Telefon +46 (0)498 26 90 00

E-post regiongotland@gotland.se

Org nr 212000-0803

Webbplats www.gotland.se

Innehåll

1 Inledning.....	3
2 Rapportens upplägg	3
3 Kopplingen till Agenda 2030	3
4 Redovisning per effektmål	5
4.1 Effektmål 2040 - En god, jämlik och jämställd hälsa.....	5
4.2 Effektmål 2040 - En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor	7
4.3 Effektmål 2040 - God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar.....	9
4.4 Effektmål 2040 - God utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande	9
4.5 Effektmål 2040 - Ett klimatneutralt Gotland	11
4.6 Effektmål 2040 - Säkrad biologisk mångfald	12
4.7 Effektmål 2040 - Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet	14
4.8 Effektmål 2040 - Ett energisystem baserat på förnybar energi.....	16
4.9 Effektmål 2040 - Hållbara kretslopp	17
4.10 Effektmål 2040 - God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet	18
4.11 Effektmål 2040 - En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven ...	20
4.12 Effektmål 2040 - God tillgänglighet och hållbara kommunikationer.....	21

1 Inledning

Region Gotland ska som regionalt utvecklingsansvarig aktör följa utvecklingen i länet och följa upp, utvärdera och analysera det regionala utvecklingsarbetet. Den årliga uppföljningen ska ligga till grund för gemensamt lärande och vidareutveckling av regionalt utvecklingsarbete. Utöver detta ska den årliga uppföljningen också utgöra ett planeringsunderlag i Region Gotlands planeringsprocess enligt ny styrmodell. En väsentlig del är därför en fortsatt process med gemensam diskussion och analys kring vad uppföljningen visar, möjliga orsaker och vilka slutsatser som kan dras.

Rapporten tar avstamp i de indikatorer som valts för att följa samhällsutvecklingen i länet, i relation till effektmålen till 2040 i den regionala utvecklingsstrategin Vårt Gotland 2040. De utgör en delmängd av den samlade uppföljningen. För uppföljningen av resultat av regionalt utvecklingsarbete kommer genomförandeprogram för Vårt Gotland 2040 att utgöra ramen.

Effektmålen konkretiserar de tre övergripande målen i den regionala utvecklingsstrategin Vårt Gotland 2040 och visar på *tillstånd i samhälle och miljö som vi vill ha och som vi vill att regionala utvecklingsinsatser ska bidra till*. De påverkas av många aktörer och skeenden på flera nivåer. Indikatorerna är mått som ska användas i bedömningen av utvecklingen i förhållande till beslutade effektmål och är viktiga att följa över tid för att visa på om samhällsutvecklingen går i rätt riktning. Effektmålen är breda samhällsmål och därför kan indikatorerna enbart ge just en indikation på hur utvecklingen ser ut.

2 Rapportens upplägg

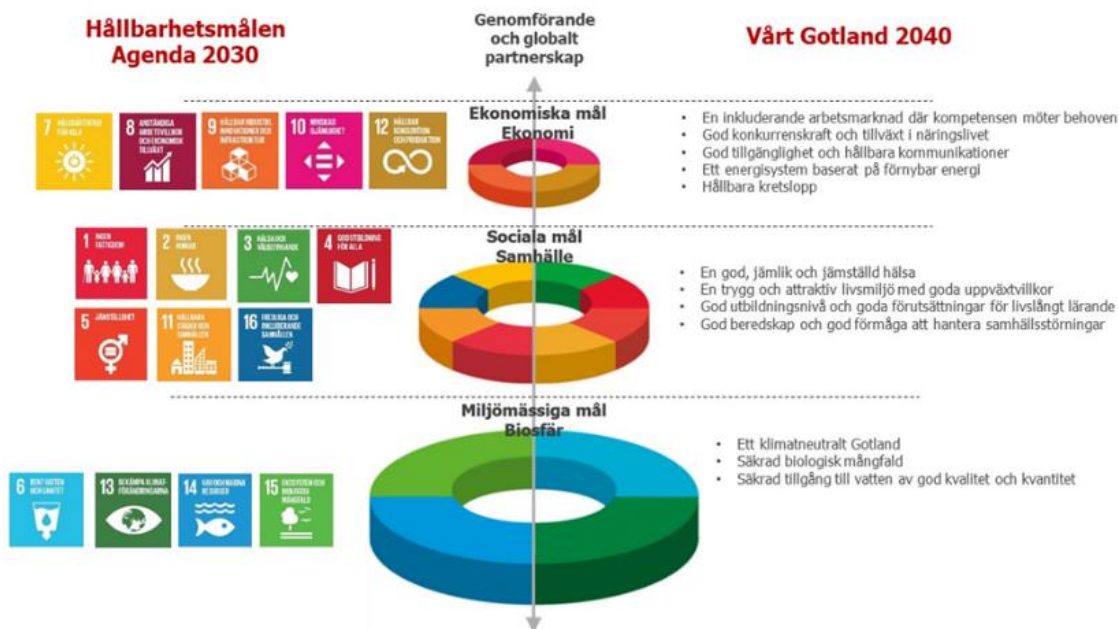
För respektive effektmål rapporteras en narrativ sammanfattning av resultaten av uppföljningen på en övergripande nivå. Per effektmål redovisas utvecklingen över tid för en indikator som bedömts vara synnerligen representativ för det effektmålet. Rapporten lyfter också exempel på insatser från uppföljningen av det regionala utvecklingsarbetet 2022 som anses viktiga i arbetet för att nå målen.

Formerna för hur uppföljningen ska presenteras och hur data ska visualiseras och göras tillgängliga kommer att vara en utvecklingsprocess under kommande år.

3 Kopplingen till Agenda 2030

I Vårt Gotland 2040 har de globala hållbarhetsmålen och Agenda 2030 integrerats och den regionala utvecklingsstrategin utgör på så vis också en regional Agenda 2030-strategi. Sambanden mellan de globala målen och effektmålen i Vårt Gotland 2040 illustreras nedan. Det innebär att uppföljningen av effektmålen kan läsas i relation till de globala hållbarhetsmålen.

Ett antal av indikatorerna som används i denna uppföljning finns också i det urval av indikatorer som Rådet för främjande av kommunala analyser (RKA) tagit fram till stöd för uppföljning av Agenda 2030 i kommuner och regioner. Dessa presenteras på Kolada.

4 Redovisning per effektmål

4.1 Effektmål 2040 - En god, jämlik och jämställd hälsa

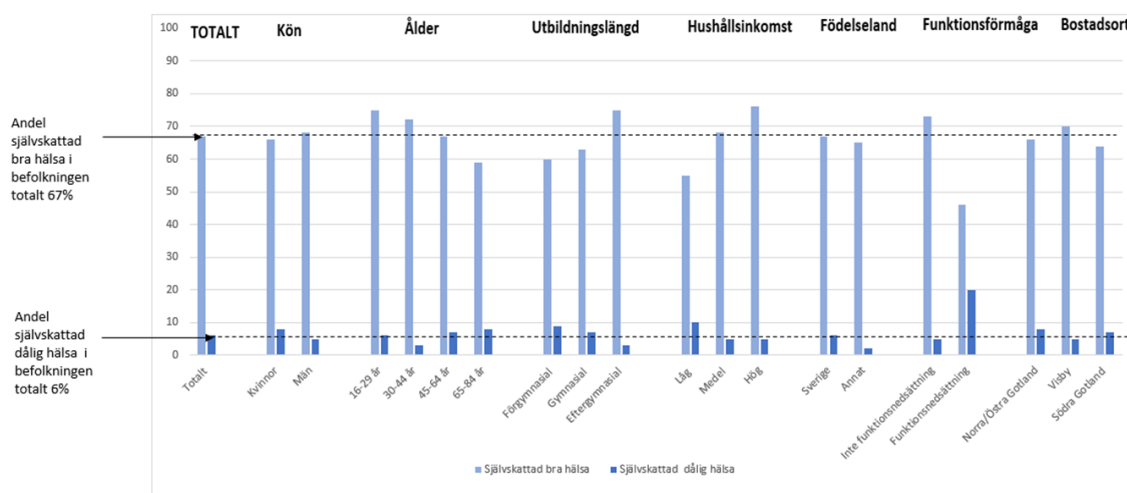
4.1.1 När vi effektmålet?

Två av tre personer (16-84 år) uppger bra självskattad hälsa och högt psykiskt välbefinnande. Samtidigt finns skillnader i hälsa mellan olika grupper utifrån t.ex. kön, ålder utbildningslängd, inkomst och funktionsförmåga.

Vår hälsa påverkas av många faktorer i samspel mellan individ och samhälle och hälsoklyftorna kan inte enbart förklaras av biologiska faktorer eller egen motivation. Risken för ohälsa är större i grupper med låg socioekonomisk/social status i samhället, t.ex. bland personer med kort utbildning, låg inkomst eller funktionsnedsättning. Det beror bl.a. på olika tillgång till resurser som påverkar hälsa, t.ex. utbildning, arbete, försörjning och social inkludering. Hälsoklyftorna har generellt inte utökats eller minskat under de senaste åren.

En betydande andel, både barn och vuxna, har ohälsosamma levnadsvanor som i förlängningen kan leda till vårdbehov och för tidig död. Mer än var tionde person har psykisk ohälsa och psykiska besvär har ökat bland barn och ungdomar. En betydande andel ungdomar har lågt psykiskt välbefinnande.

Andel % personer på Gotland med självskattad bra, någorlunda och dålig hälsa, i olika grupper i befolkningen

Diagrammet visar andel personer (16-29 år) på Gotland som skattar sin hälsa som bra, någorlunda eller dålig, totalt i befolkningen och utifrån kön (kvinnor och män), åldersgrupper (16-29 år, 30-44 år, 45-64 år, 65-84 år), utbildningslängd (förgymnasial-, gymnasial- och eftergymnasial utbildning), hushållsinkomst (låg, medel, hög), födelse land (Sverige, Annat

land), funktionsnedsättning (inte funktionsnedsättning, funktionsnedsättning), och bostadsort (norra/östra Gotland, Visby, södra Gotland). *Källa: Hälsa på Lika Villkor, medelvärde av resultat 2020 och 2022.*

4.1.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Verksamhetsöverskridande samverkan

Mycket arbete har gjorts som sannolikt bidragit till måluppfyllelse på längre sikt. Exempelvis har verksamhetsöverskridande samverkan skett kring hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbete och kring utsatta grupper, både mellan civilsamhället, näringslivet och olika myndigheter men också internt inom Region Gotland. Några exempel är samarbete för ökad fysisk aktivitet i skolan, kulturgaranti i skolan, spridning av Första hjälpen till psykisk hälsa, samverkan kring unga som riskerar utanförskap respektive personer som står långt från arbetsmarknaden och samverkansavtal mellan Röda Korset och Region Gotland för stöd och samhällslötsning till ensamkommande ungdomar som nu är över 18 år. Fortsatt arbete har också gjorts för Hälsa genom hela livet i samverkan mellan hälso- och sjukvård, socialtjänst, skola och regionstyrelseförvaltningen, t.ex. ökat fokus på hälsofrämjande insatser för medarbetare och elever i skolan och planering för pilot av hälsoscreening samtal i primärvården.

Öka kunskap och medvetenhet

Flera olika organisationer har arbetat med att öka kunskap och medvetenhet om jämställdhet och jämlikhet, vilket gett ökad förmåga att planera insatser för att minska skillnader i förutsättningar för god hälsa, exempelvis utifrån könsidentitet eller funktionsförmåga. Det är exempelvis utbildningsinsatser inom skola, hälso- och sjukvården, Försäkringskassan och olika aktörer i civilsamhället på Södra Gotland.

Framtagande av samverkansprogram

Många olika organisationer har deltagit i framtagandet av Samverkansprogrammet *Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland 2023-2027*, ett underprogram till den regionala utvecklingsstrategin *Vårt Gotland 2040*. Programmet ger kraft och vägledning i fortsatt arbete för förbättrad hälsa i hela befolkningen och mest för grupper med störst risk för ohälsa, så att hälsoklyftorna minskar.

4.2 Effektmål 2040 - En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor

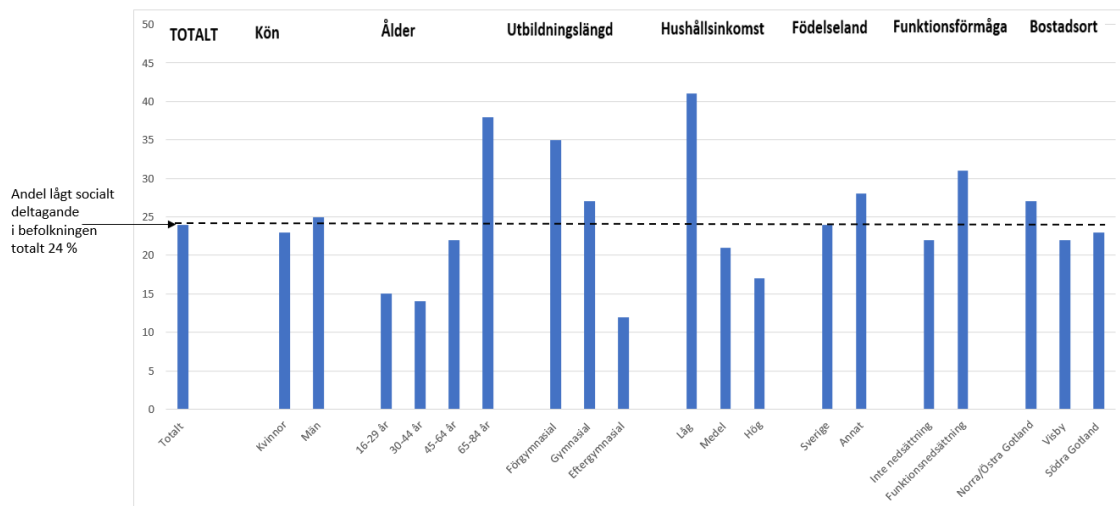
4.2.1 När vi effektmålet?

Totalt i befolkningen upplever var femte person otrygghet¹ respektive låg tillit till andra människor. Kränkande bemötande har också upplevts av var femte person. Lågt socialt deltagande² har blivit vanligare sedan 2020 och förekommer nu bland var fjärde person. Det ökar risken för ofrivillig ensamhet och därmed minskad tillit till andra och ger sämre förutsättningar för goda levnadsvanor. För ovan nämnda sociala faktorer finns också tydliga skillnader mellan olika grupper i samhället. Klyftorna har dock varit i stort sett lika stora under de senaste åren.

Ojämlighet i hälsa och sociala faktorer liksom förekomsten av våld i nära relation har negativ inverkan på barns uppväxtvillkor. Under 2022 gjordes orosanmälan till individ- och familjeomsorgen för 1232 (unika) personer, 0-20 år, vilket är fler än året innan.

Sedan 2014 har befolkningen ökat tack vare inflyttning, vilket tyder på att Gotlands attraktivitet som plats att bo på ökar. Det har dock bidragit till utökat behov av bostäder, som det idag är brist på.

Andel % personer på Gotland med lågt socialt deltagande, i olika grupper i befolkningen

Diagrammet visar andel personer (16-29 år) på Gotland med lågt socialt deltagande, totalt i befolkningen och utifrån kön (kvinnor och män), åldersgrupper (16-29 år, 30-44 år, 45-64 år,

¹ Personer 16-84 år som svarat ja på enkätfråga (i undersökningen Hälsa på Lika Villkor) om att de ibland avstå från att gå ut av rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annan sätt ofredad.

² Personer 16-84 år som svarat på enkäten Hälsa på Lika Villkor att de under senaste året inte deltagit i någon eller endast en av följande aktiviteter: fackföreningsmöte eller annat föreningsmöte, teater eller bio, konstutställning eller museum, religiös sammankomst, sporttillställning, skrivit i blogg eller insändare i tidning eller tidskrift, demonstration av något slag, offentlig tillställning t.ex. danstillställning, marknadsbesök eller liknande, större släktsammankomst, privat fest, följt sociala nätverkssajter på internet, skrivit inlägg, deltagit i diskussioner eller spelat med andra på internet.

65-84 år), utbildningslängd (förgymnasial-, gymnasial- och eftergymnasial utbildning), hushållsinkomst (låg, medel, hög), födelseland (Sverige, Annat land), funktionsnedsättning (inte funktionsnedsättning, funktionsnedsättning), och bostadsort (norra/östra Gotland, Visby, södra Gotland). *Källa: Hälsa på Lika Villkor, medelvärde av resultat 2020 och 2022.*

4.2.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Kunskapsinsatser

Arbete har skett i olika organisationer, som sannolikt har gynnsam effekt för måluppfyllelsen, på längre sikt. Det är exempelvis insatser för ett tryggt samhälle genom ökad kunskap om och insatser mot våld i nära relation genom samverkan mellan polis, Region Gotland och ideella verksamheter. Även annan samverkan för brottsförebyggande insatser och främjande av god psykisk hälsa har varit av vikt för strävan mot måluppfyllelse.

Stärka familjers förmåga

Flera insatser har gjorts i olika verksamheter som stärker familjers förmåga att stödja barn och ungdomar i en god uppväxtmiljö. Ett exempel är Region Gotlands förvaltningsövergripande insats för föräldrastödsutbildning till nyanlända föräldrar. Andra exempel är olika verksamheters arbete med att följa barnkonventionen som lag, Region Gotlands interna samverkan kring samordnat stöd kring de yngsta barnen och olika projekt som stödjer goda levnadsvanor och socialt deltagande bland barn och unga.

Samordning av prioriteringsordning för detalplaner

Vidare har flera åtgärder genomförts som på längre sikt bidrar till ett attraktivt samhälle. Det är t.ex. samordning av prioriteringsordning för detalplaner så att större bostadsprojekt prioriteras i planläggning. Vidare har Region Gotlands arbetsmodell för landsbygdsutveckling färdigställts och ett nytt regionalt serviceprogram³ tagits fram och beslutats.

Framtagande av samverkansprogram

Liksom för effektmål ett⁴ har arbetet med framtagande av genomförandeprogrammet *Kraftsamling för god hälsa och ett socialt hållbart Gotland* gett gynnsam kraft mot måluppfyllelse. Förutom att mål och insatsområden i sig ger vägledning har arbetet lett till fler kontakter mellan olika aktörer och nya och utvecklade idéer för samverkansprojekt. Exempelvis vid temamöte om förebyggande av ofrivillig ensamhet i februari, där nästa 100 personer deltog.

³ Regionalt serviceprogram 2023-2030 som anger prioriterade områden och förslag till insatser för att stärka tillgängligheten till kommersiell service på hela Gotland.

⁴ Effektmål ett: En god, jämlik och jämställd hälsa

4.3 Effektmål 2040 - God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar

4.3.1 När vi effektmålet?

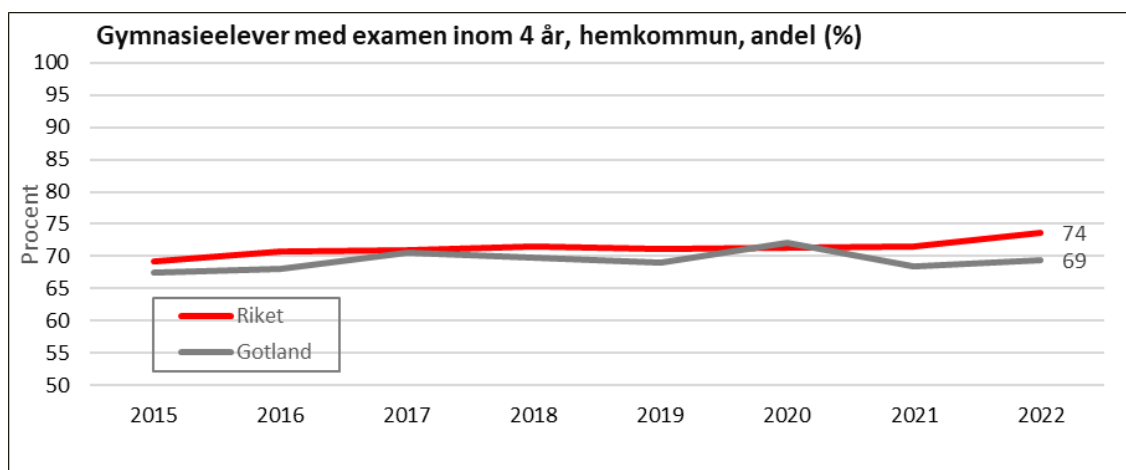
Nämnderna har under året haft en viss belastning på grund av pandemin där vissa fortfarande har behövt genomföra åtgärder som utökad testning av personal men också skyddsåtgärder. Den största händelsen under året har dock varit Rysslands invasion av Ukraina, vilket återigen aktualiserat Gotlands centrala roll i Östersjöns säkerhet. Inledningen av året präglades därför av åtgärder för att snabbt förstärka Region Gotlands förmåga i fall konflikten skulle utvidgas.

Under året har en större övning genomförts med tjänstemannaledningen samt företrädare från Länsstyrelsen Gotland och Socialstyrelsen. Det har också gjorts flertalet punktinsatser under året, bland annat har hälso- och sjukvården genomfört en större övning i Hemse och regionstyrelseförvaltningen har bistått övriga verksamheter i kontinuitetsplanering och risk- och sårbarhetsanalyser. Dessutom har räddningstjänstens förmåga att hantera blödningar förstärkts både med utrustning och också kompetens. Tekniska nämnden har också fått ett politiskt uppdrag att analysera varuförsörjningens roll och ansvar, eftersom omvärlden ställer krav på ökad lagerhållning.

4.4 Effektmål 2040 - God utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande

4.4.1 När vi effektmålet?

Indikatorerna visar att Gotland har en lägre utbildningsnivå än riket och en lägre övergång till högre utbildning efter gymnasiet. Det finns dock stora könsskillnader, kvinnor är i högre grad högutbildade och går i högre grad vidare till eftergymnasiala studier. Genomströmningen på gymnasiet och att ungdomar blir etablerade på arbetsmarknaden eller studerar två år efter fullföljd gymnasieutbildning går i rätt riktning, men behöver fortsatt tas vidare. Det är en utmaning att endast cirka 7 av 10 elever på Gotland avslutar gymnasiet inom 4 år, en situation som är jämförbar med riket. Det finns goda möjligheter att avsluta sin gymnasiala utbildning inom vuxenutbildningen, vilket är positivt men kräver mer resurser. Förutsättningar för ett livslångt lärande bör ses ur två perspektiv. Tillgång till en infrastruktur av vägledning och utbildning, samt individens egna förutsättningar. Ungefär en femtedel av eleverna i årskurs 9 känner sig inte trygga i de gotländska grundskolorna, vilket är något högre än medel för kommunerna i stort. Att känna sig trygg i skolan är en starkt bidragande faktor till god måluppfyllelse och valet till att studera vidare.

4.4.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Dimensionering av gymnasial utbildning för bättre kompetensförsörjning

Kommande ändringar i skollagen syftande till att underlätta ungdomars och vuxnas etablering på arbetsmarknaden och att förbättra kompetensförsörjningen till välfärd och näringsliv ställer nya krav på att regioner. Planeringen för att ta fram mål och prioriteringar för det regionala kompetensförsörjningsarbetet och tillhandahålla bedömningar av länets kompetensbehov inom offentlig och privat sektor på kort och lång sikt har påbörjats. Lagändringarna innebär bl.a. att arbetsmarknadens behov ska få betydelse vid planering och dimensionering av vissa utbildningar inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning (Komvux).

Bildande av kompetensråd

Former för ett operativt kompetensråd har prövats för att identifiera lämpliga insatser utifrån behovsanalyser och strategiska beslut. En ny samverkansstruktur för genomförande av regional utvecklingsstrategi inom kompetensförsörjning för Gotland är under framtagande, som en del i det arbetet ingår att formalisera det strategiska kompetensrådet.

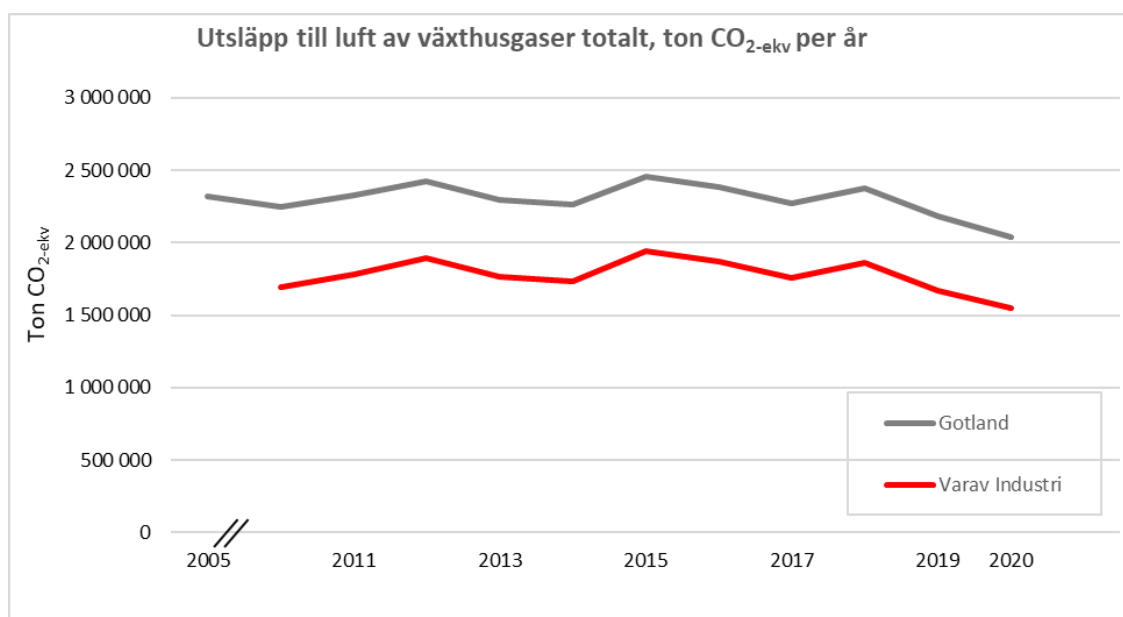
Valideringslyftet och strukturer för validering

Genomförd analys inom projektet Valideringslyftet har bidragit till att validering blivit en del av RUS, Vårt Gotland 2040, som ett verktyg i strategiska kompetensförsörjningsarbetet. Analysen identifierar behov av stärkt kunskap om valideringens möjligheter för arbetsgivare i sitt kompetensförsörjningsarbete. Analysverktyg som tagits fram i projektet har tillämpats regionalt för identifiering av hur validering blir ett regionalt verktyg in det strategiska kompetensförsörjningsarbetet. Projektet har ökat kunskapen om validering och dess möjligheter hos den Kommunala vuxenutbildningen och regionala utvecklingsaktörer samt lett till en utvecklad organisering av valideringsarbetet.

4.5 Effektmål 2040 - Ett klimatneutralt Gotland

4.5.1 När vi effektmålet?

Ett klimatneutralt Gotland innebär att samhälle och natur fungerar utan att avge nettoutsläpp av växthusgaser som påverkar klimatet. Indikatorn visar årsvisa geografiska utsläpp. Det nationella etappmålet till 2040 säger att utsläppen av växthusgaser då bör vara 75 procent lägre än utsläppen år 1990. Under år 2020 var utsläppen från Gotland bara knappt tio procent lägre än 1990. Utsläppen från industrin utgör 75-80 procent. För industrin finns färdplaner för hur omställningen ska gå till. För att genomföra dessa snabbt nog behövs stöd både genom politiska beslut, från övrigt näringsliv och konsumentled samt investeringskapacitet. Tekniskt kan det lyckas att kring år 2030 ha förpassat de stora industriutsläppen till historien. För det gotländska samhället som helhet blir transportomställningen både på land och till havs då den största utmaningen för att klara klimatmålen. För areella näringar finns särskilda utmaningar i att både öka kolinlagringen och att minska produktionens klimatpåverkande utsläpp.

4.5.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Gotland Ställer Om

Under 2022 startade Energicentrum Gotlands breda folkbildningskampanj "Gotland Ställer Om" med bland annat utbildningsmaterial och kommunikation av goda exempel. Målet är att till 2025 ha nått förändrat beteende och minskad klimatpåverkan hos minst en fjärdedel av befolkningen. Ett flertal mobilitets- och transportprojekt pågår på Gotland, både inom och utom Energicentrumets regi, även de bidrar till folkbildningskampanjens mål. Efterfrågan

på energirådgivningen till hushåll och företag ökade markant under 2022, särskilt som en följd av de ökande energipriserna.

Energimyndighetens ERUF- finansierade ramprojekt

Under 2022 har flertalet av de tio gotländska energiprojekt som fick stöd genom Energimyndighetens delvis ERUF- finansierade ramprojekt fullföljts. Här finns goda exempel på energigemenskap för en hel bygd, innovativa testprojekt för elektrifiering inom flera olika delar av transportsektorn, smart mobilitet, mer avfallsråvara till biogasproduktion och lösningar såväl för vätgasproduktion som för energilagring och smart styrning för att minska topp-laster på elnätet.

Fonden för en rättvis omställning, FRO

Gotland ingår i Sveriges program för Fonden för en rättvis omställning, en EU-fond för koldioxidintensiva industriregioner. På Gotland gäller den cementindustrin. Eftersom omställningen där innebär ökad elförbrukning, ges stöd till elnätsåtgärder på Gotland som påbörjas snarast och är klara senast 2030. En FRO-ansökan beviljades i december. Huvuddelen av fondmedlen för Gotland kan enbart gå till cementindustrin för koldioxidavskiljning, CCS. Inget FRO-stöd blev klart 2022, men Cementa avslutade då sin CCS-förstudie och inledde genomförbarhetsstudien, de båda stöds finansiellt av Energimyndigheten.

4.6 Effektmål 2040 - Säkrad biologisk mångfald

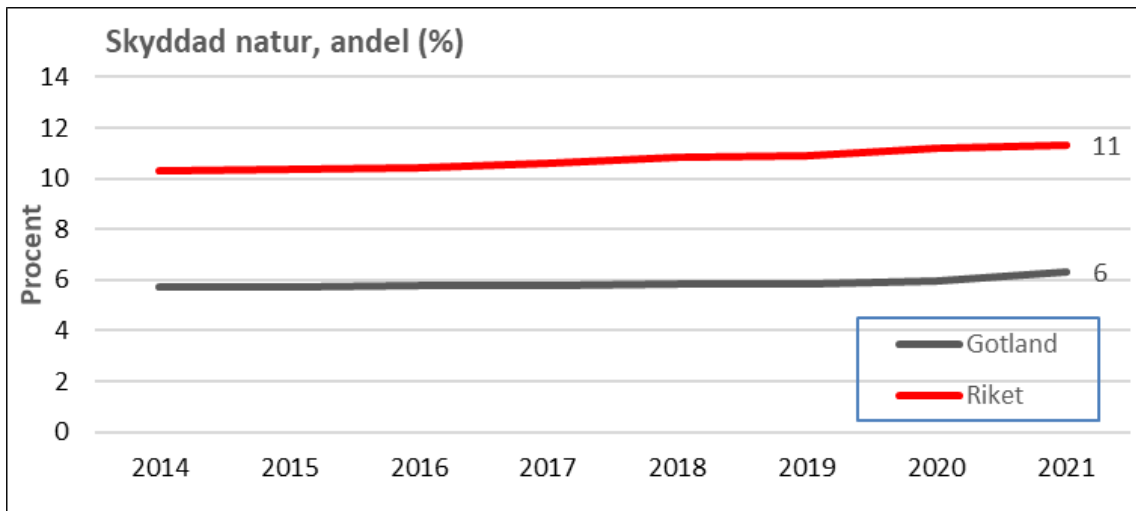
4.6.1 När vi effektmålet?

Effektmålet följs genom två indikatorer, naturskyddade områden på land respektive till havs, här återges den ena. Andelen naturskyddad landareal på Gotland var 9,5 procent 2021, medan riksgenomsnittet var 11,8 procent. Ökningen från år 2020 var blygsamma 0,2 procentenheter.

Naturskyddade områden är en viktig komponent för att säkra biologisk mångfald, men bara en av flera metoder för att nå måluppfyllnad.

Artdatabanken vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) följer läget för biologisk mångfald i Sverige genom att publicera den allmänt kallade ”rödlistan”. Där delas hotade arter in i dels olika hotkategorier, dels efter habitat (landskapstyp) och slutligen geografiskt (länsvis). För Gotland omfattade listan år 2020 hela 1 641 arter, antalet ökar jämfört med tidigare rödlistor, många arter har också förflyttats till högre hotkategorier, vilket tydligt indikerar att utvecklingen på Gotland på artnivå rör sig i fel riktning.

Länsstyrelsen, i sin årliga miljömålsuppföljning, bedömer att det krävs förändringar på landskapsnivå för att vända utvecklingen.

4.6.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Bekämpning av flera invasiva främmande arter

Länsstyrelsen har arbetat med bekämpning av flera invasiva främmande arter; vresros, strandkotula, blomsterlupin, pipört, spärroxbär och vejsel, åtgärder utförda på Stora Karlsö gynnade även fornlämningar och kulturhistoriska värden. Inventeringar av svartmunnad smörbult och signalkräfta fortsätter. Man har också genomfört flertalet naturvårdsröjningar i olika naturtyper, exempelvis restaurering av äldre plockhuggen skog, alvarmarker, ädellövskog och våtmarker i syfte att förhindra fortsatt igenväxning. Ängsslätter har även återupptagits i ett 2,6 hektar stort änge, vilket på sikt förväntas bidra till gynnsam bevarandestatus för naturtypen.

Inventeringsarbete av våtmarksobjekt

Region Gotland har, inom ramen för LONA (den lokala naturvårdssatsningen), startat ett internt inventeringsarbete av våtmarksobjekt på Regionens eget markinnehav. När inventeringen är färdigställd kommer underlaget användas för att avgöra vilka objekt som kan lämpa sig för återvätning och/eller andra skötselåtgärder, exempelvis röjning för att gynna flora och fauna. Lättåtkomliga och tätortsnära våtmarker kan också fylla en pedagogisk funktion genom guidning och skyltning.

Främja och säkra naturvärden

Ett av de större projekten för att främja och säkra naturvärden på Gotland är den pågående bildandeprocessen för en ny nationalpark i Bästeträskområdet. Länsstyrelsen arbetar på uppdrag från Naturvårdsverket och även Region Gotland och Havs- och vattenmyndigheten deltar i arbetet. Under 2022 har mark- och vattenförvärven fortsatt, framtagandet av skötselplan och naturvägledningsplan har påbörjats och kunskapsunderlag om våtmarkers status och förutsättningar för naturvårdsbränning tagits fram. Nationalparken förväntas bidra till ett långsiktigt bevarande av värdefull natur och skyddsvärda arter.

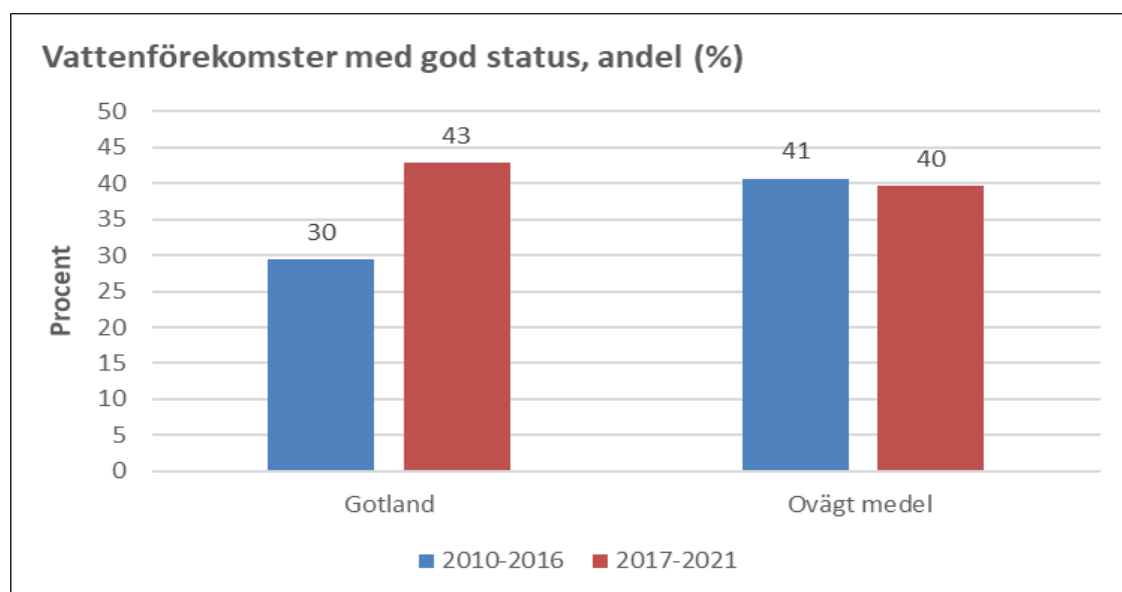
4.7 Effektmål 2040 - Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet

4.7.1 När vi effektmålet?

Tillgången till dricksvatten av god kvalitet är en sårbar faktor för Gotland. Innevånarantalet har ökat under en följd av år, och även antalet besökare har de senaste åren varit stort. Nivån i de stora grundvattenmagasinen var under 2022 fortsatt under eller mycket under de normala jämfört med referensvärdet för årstiden. Möjligheten för nyanslutning till kommunalt dricksvatten är begränsad på många platser runt ön, bland annat längs västra sidan, från Väskinde via Visby och ner till västra Sanda.

Indikatorn ”Vattenförekomster med god status” är ett samlingsmått som anger antal sjöar och vattendrag med god ekologisk status och grundvattenförekomster med god kemisk och kvantitativ status, i procent av det antal sjöar, vattendrag och grundvattenförekomster som ingår i systemet kring den statliga vattenförvaltningen och presenteras i databasen VISS. Statusklassningen sker succesivt under sexårscykler (därför bör värdet för 2017-2021 ses som preliminärt).

Det kan te sig märkligt att antalet vattenförekomster med god status har ökat jämfört med perioden 2010-2016, samtidigt som Gotland har uppenbara problem med vattenbrist, uttorkade åar sommartid och grunda, övergödda havsvikar. Förklaringen är att dels är inte alla vattenförekomster med i VISS, utan bara ett representativt urval. Dels har Gotland sjöar i allmänhet god ekologisk status (urvalet har 100 %), vilket drar upp medelvärdet. Antalet grundvattenförekomster med god kemisk och kvantitativ status, klassades till 59 procent och vattendrag med god ekologisk status till 22 procent (sjöar och åars kemiska status ingår inte i indikatorn och kustvattnen ingår inte alls). Medelvärdet av de tre vattenkategorierna blir 43 procent. Medelvärdet har en begränsad betydelse; det intressanta är att följa kategorierna var för sig.

4.7.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

För att nå effektmålet krävs förenklat tre saker; skydda vattnet från föroreningar, anpassa uttagen till tillgången samt återskapa delar av landskapets vattenhållande förmåga. Indikatorer fångar någorlunda de två första åtgärderna, men speglar inte insatser för den tredje.

Minska vattenförbrukningen

Region Gotland, i egenskap av huvudman för det kommunala VA-nätet, gjorde fortsatta investeringar i ny överföringskapacitet och reinvesteringar i befintliga verk och ledningar. Under 2022 pågick bland annat arbetet med överföringsledningen mellan brackvattenverket i Kvarnåkershamn och Visby, vilket kommer förstärka kapaciteten längs öns västra sida (se ovan). Avstånden är dock stora och ledningsdragning kostsam och tidskrävande. Att minska vattenförbrukningen är en annan prioriterad fråga, inte minst inom Region Gotlands egna verksamheter. Teknikförvaltningen kartlade under 2022 sin vattenförbrukning och befintliga åtgärder utökades med nya. Kommunikationsinsatserna inom kampanjen ”Spara Vatten” har fortsatt, bland annat tillsammans med besöksnäringen. Inom den insatsen etablerades en digital plattform med sex olika ingångar med tips och råd för en mer hållbar semester på Gotland – däribland vattenrelaterade spartips – och den kommunikativa tävlingen ”Gotlands fulaste gräsmatta” nådde ett mycket stort antal människor/potentiella besökare till Gotland.

Blått centrum Gotland

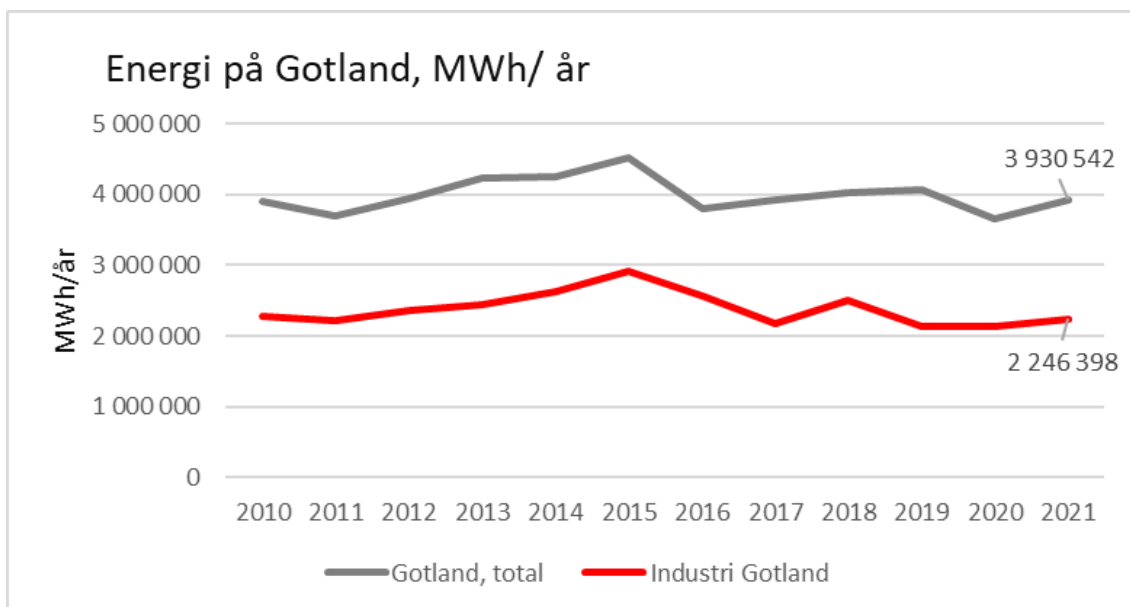
Det strukturerade samarbetet mellan Uppsala universitet, Länsstyrelsen i Gotlands län och Region Gotland under ”varumärket” Blått centrum Gotland har fungerat bra och gett många positiva synergieffekter. Blått centrum har bidragit till regional utveckling och skapat nya arbetstillfällen, exempelvis genom det stora externfinansierade torskprojektet ReCod som fysiskt är lokaliserat till forskningsstationen Ar i Fleringe. Blått centrum har nått ut både nationellt och internationellt och därmed uppnått målet att uppfattas som ”en dörr in” på Gotland när det gäller vattenrelaterade forskningssamarbeten. Även Region Gotlands samarbete med IVL Svenska Miljöinstitutet inom ”Testbädd Storsudret”, där EU-projektet NextGen avslutades under 2022, är exempel på utmaningsdrivet innovationsarbete kring Gotlands vattensituation.

För måluppfyllelse är det viktigt att Gotlands grundvattentillgångar inte försämras, varken kvantitativt eller kvalitativt. Uttagen måste anpassas till tillgången och ”flaskhalsar” när det gäller VA-investeringar undanröjas.

4.8 Effektmål 2040 - Ett energisystem baserat på förnybar energi

4.8.1 När vi effektmålet?

Industrin påverkar Gotlands energisystem. Cirka 40 % av elanvändningen och 80 % av värmeanvändningen sker inom industrin. Fjärr- och närvärme på Gotland försörjs av lokalproducerat skogsavfall och andra restprodukter, men kan inte möta industrins värmebehov. Lokal elproduktion ger ungefär hälften av Gotlands elbehov på årsbasis, merparten av lokal elproduktionen är vindkraft. Solel ökar snabbt, men från en låg nivå. För planerad utveckling inom industrin blir möjligheten till kraftigt ökad användning av hållbart producerad el helt avgörande. Ny fastlandskabel blir avgörande för en trygg elförsörjning för Gotland. Tidsfaktorn är kritisk, ny kabel i drift behövs kring 2030. Enligt industriprognoser ska totala elbehovet att öka från knappt 1 TWh till 3 TWh på Gotland kring 2030 med fortsatt samma bränslebehov: Med allt annat lika ökar energisystemet på Gotland från 4 TWh/år varav 25 % el till 6 TWh/år varav 50 % el. Koldioxidavskiljning, CCS, planeras för cementindustrins fossila process- och bränsleutsläpp.

4.8.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Flera av de exempel som nämns under målet ett klimatneutralt Gotland och under målet hållbara kommunikationer har betydelse även för detta mål.

Planering för ny elkabel från fastlandet till Gotland

Svenska Kraftnät har under 2022 lämnat en delrapport om planerna på ny förbindelse till Gotland och har i uppdrag att ansluta Gotland, vilket kommer att vara en viktig faktor för att kunna tillgodose framtida behov.

Projektet Node Gotland

Under 2022 har regionen beslutat om stöd till att genomföra projektet Node Gotland som drivs av Science Park Gotland och ska ge stöttning i genomförandet av storskaliga företagsprojekt som kan bidra till energi- och klimatomställningen på Gotland genom etablering eller test av ny teknik inom transport, industri eller jordbruk, eftersom dessa står för en betydande del av utsläppen idag. Även projekt för att säkra en hållbar energiförsörjning kommer att omfattas då det är en förutsättning för omställningen av andra sektorer.

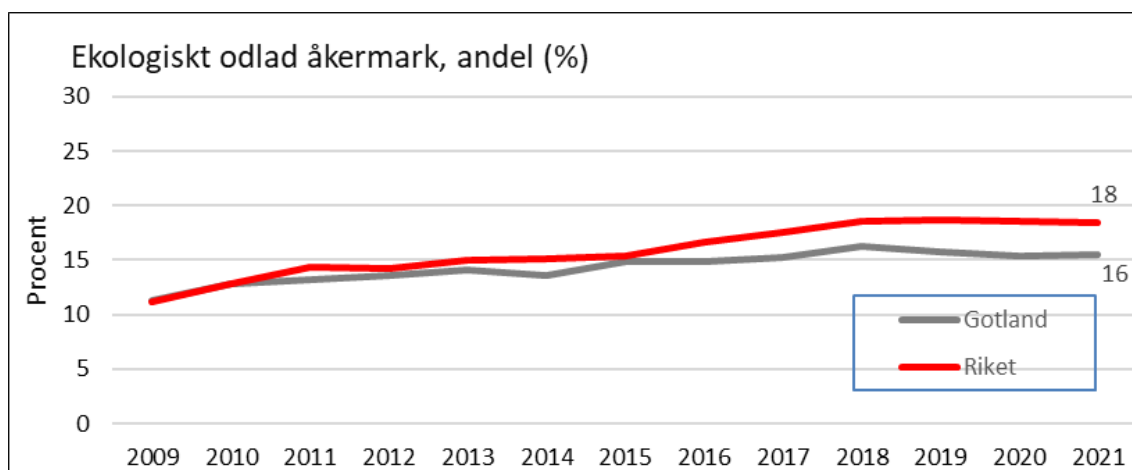
Översiktsplan med plats för energi

Under 2022 har regionen haft ett förslag till ny översiktsplan på samråd och fått in många synpunkter bland annat på vilka områden på Gotland som kan eller inte bör föreslås för fortsatt utredning för att bygga ny vindkraft på Gotland. Samtidigt pågår fortsatt arbete med en etapp av generationsväxling vindkraftverk på Gotland, nätbolaget har många förfrågningar om att ansluta sol till nätet och mångförfrågningar om samråd för nya havsbaserade vindkraftparker har kommit under året.

4.9 Effektmål 2040 - Hållbara kretslopp

4.9.1 När vi effektmålet?

Indikatorn ekologiskt odlad åkermark har förutom att vara en indikator för hållbara kretslopp även kopplingar till biologisk mångfald, då den ekologiskt brukade marken oftast hyser större artrikedom än den konventionellt brukade marken. Just nu är trenden något vikande för arealen ekologisk odling. Det kan ha flera skäl. Certifieringen och åtagandet att producera ekologiskt är frivillig. Producenterna behöver täckning för högre kostnader på insatsvaror i produktionen och en oftast lägre avkastning. Kunderna i livsmedelsbutiker och storkök måste vara beredda att betala för de ekologiska mervärdena i produktionen. Saknas den betalningsviljan, så faller förutsättningar för att producera ekologiskt istället för konventionellt. Med ökande priser, inte minst på livsmedel under 2022 har betalningsförmågan urholkats.

4.9.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Regionen köper fortsatt ekologiskt

I regionens kök har satsningen med ett ekonomiskt tillskott för att täcka en del av merkostnaden för ekologiskt producerade livsmedel fortsatt. Andelen inköpta ekologiska livsmedel är dock ganska kontant mellan åren.

Hållbarhet ur fler aspekter än ekologisk produktion

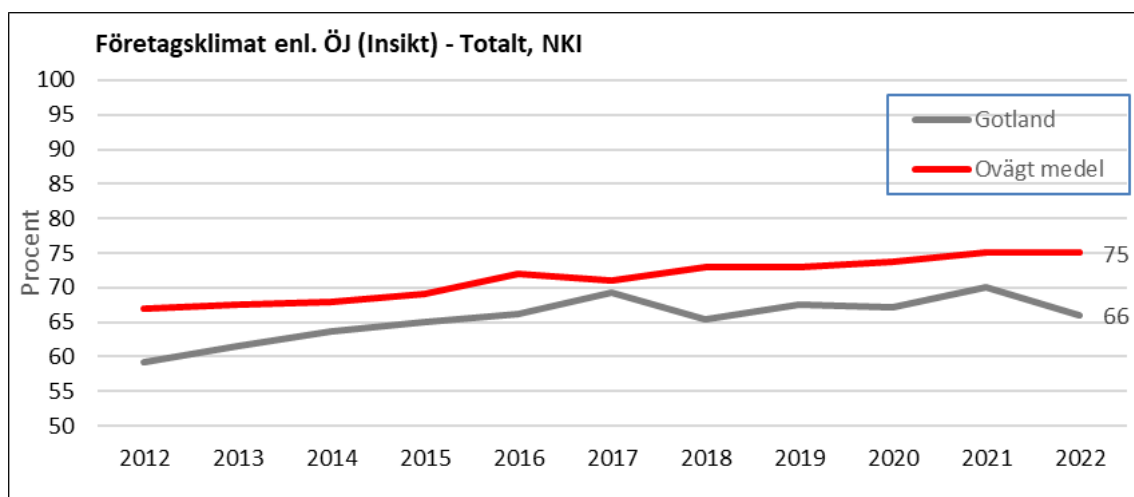
Inom livsmedelsbranschen på Gotlands sker mycket arbete med ökad hållbarhet, men inte alltid med ekologiskt certifierad produktion i fokus. Ett sådant exempel kan vara Samverkansprojekt Sustainable Speis 2019-2022 som ökade samverkan mellan verksamma inom måltidsupplevelser och livsmedelsproduktion och gav ökad förståelse för hela värdekedjan, nyttan av samverkan samt ökat hållbarhetsarbete.

4.10 Effektmål 2040 - God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet

4.10.1 När vi effektmålet?

Indikatorerna visar både negativa och positiva förhållande för Gotland i relation till effektmålet. Gotland har en lägre andel som arbetar inom näringslivet jämfört med riket. 75 procent av männen förvärvsarbetade inom näringslivet 2020 och 44,5 procent av kvinnorna. Bruttoregionprodukten per sysselsatt på Gotland var 2020 lägst i landet. Antal nystartade företag per tusen invånare är högt på Gotland, en andraplats efter Stockholms län. Andelen nystartade företag med kvinnlig ledning var betydligt högre på Gotland än i riket 2020. Företagsklimatet har förbättrats tre år i rad men tycks försämrats enligt preliminära resultat för 2022. Företagens omsättning ökar över tid och särskilt 2019 syns en stor ökning, något som föranleder ytterligare analys och dialog. Varuexporten ökar svagt, men Gotland ligger lägst i

landet. Grön omställning, en vidgad marknad, digitalisering och jämställdhet stärker möjligheterna till god konkurrenskraft, liksom att främja ett gott näringslivsklimat. Dessutom är goda kommunikationer, en väl fungerande kompetensförsörjning och tillgången till bostäder avgörande för ett konkurrenskraftigt näringsliv.

4.10.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Projekt Sustainable Speis

Det övergripande målet med Sustainable Speis var stärka konkurrenskraften hos och samarbetet mellan gotländska små och medelstora företag som är verksamma inom måltidsturism. Utmaningarna som skulle lösas var att SMF som erbjuder måltidsupplevelser inte hade tillgång till tillräckliga stödfunktioner för affärsutvecklings- och innovationsprocesser kopplat till måltidsturism. Många SMF saknade också möjligheter eller kapacitet att nå ut med sitt erbjudande till marknaden. Ett väl genomfört projekt med goda resultat bland annat inom affärs- och marknadsutveckling och byggandet av kommunikationsplattformen Taste och etablering av konton i sociala medier samt en stärkt samverkan mellan aktuella SME

Företagsstöd React

Under perioden 2021-08-15 tom 2023-02-28 har Region Gotland använt stöd enligt REACT ur Europeiska utvecklingsfonden. Stöden har omfattat konsulttjänster med en maximal stödnivå om 75% dock maximalt stödbelopp om 250 000 kronor. Under perioden har 58 ansökningar inkommit varav 40 är beviljade samt 12 är under handläggning och väntar på beslut (i skrivande stund). Snittbelopp för ansökningar under perioden är 135 000 kronor per stöd. Förmågan till omstart och omställning i näringslivet efter coronapandemin, i fråga om export, digitalisering och energiomställning förväntas öka.

Handslaget, sjupektsprogram för näringslivsklimat och tillväxt

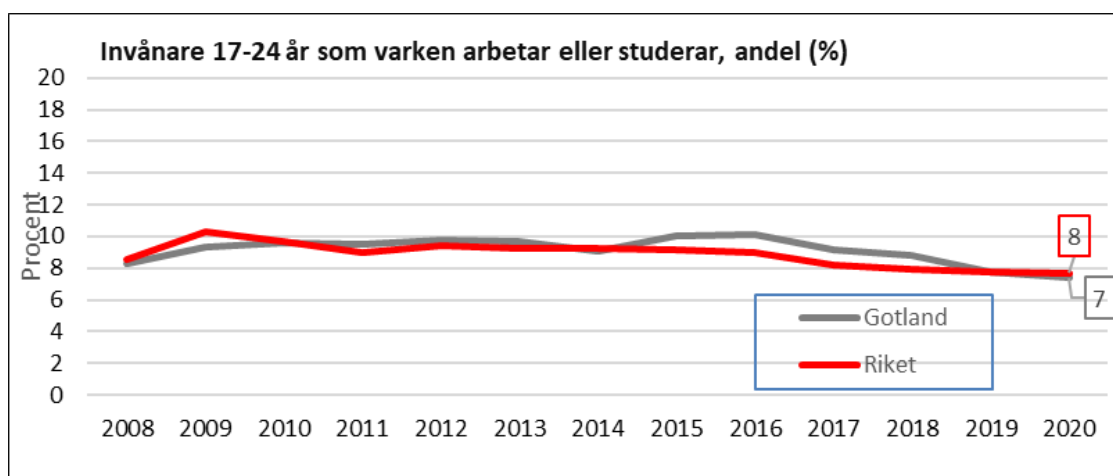
Samverkansformen Näringslivsberedningen är ett forum där näringslivsorganisationerna samverkar med det offentliga, under året har ett sjupektsprogram för åtaganden som ska

skapa tillväxt och förbättrat näringslivsklimat på Gotland etablerats. Sjupunktsprogrammet benämns Handslaget och omfattar följande prioriterade områden: myndighetsutövning, energiomställning, upphandling, kompetensförsörjning, samhällsbyggnadsprocessen, kommunikationer. Under året har *Upphandlingsforum näringsliv Gotland* implementerats. Syftet är att skapa dialog och förståelse för upphandlingsarbetet mellan näringsliv och Region Gotland som därmed bidra till att fler företag kan vara med i en upphandling samt att Region Gotland ökar möjligheten till effektiva och kvalitativa upphandlingar.

4.11 Effektmål 2040 - En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven

4.11.1 När vi effektmålet?

Den övergripande trenden för en inkluderande arbetsmarknad visar att Gotland rör sig i en positiv riktning. Till exempel ökar andelen flyktingar och deras anhöriga som är sysselsatta efter 4-6 år, andelen förvärvsarbetande ökar stadigt, långtidsarbetslösheten är fortsatt låg men andelen invånare 17-24 år som varken arbetar eller studerar är fortsatt låg, och i paritet med riket. Det ska dock sägas att varje ung person behöver komma vidare i jobb eller utbildning för en bra start i vuxenlivet. Samtidigt skriker arbetsgivare efter kompetens. Andelen i yrkesaktiv ålder minskar, medan andelen yngre och äldre ökar. Det finns fyra huvudsakliga vägar för en region att säkra sin kompetensförsörjning: att få människor att flytta till regionen, att få människor att pendla till regionen, att vidareutbilda den nuvarande och blivande arbetskraften, samt att inkludering på arbetsmarknaden i bred bemärkelse är en hörnsten. För att möta det kompetensbehov som finns hos både privata och offentliga arbetsgivare behövs ett fortsatt arbete med att dels attrahera kompetens, men också att se befintlig kompetens på ett annorlunda sätt.

4.11.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Alla behövs på Gotland

Alla behövs på Gotland är ett näringslivsdrivet kompetensförsörjnings- och arbetsmarknadsprojekt med fokus på unga vuxna som tar avstamp i de socioekonomiska samhällsutmaningarna. Projektägare är Tillväxt Gotland och projektet avslutades vid årsskiftet. Effekten på kort sikt är en ökad rekrytering av målgruppen hos berörda företag (av 62 medverkande företag i projektet har 32 företag valt att anställa en eller flera deltagare) samt en ökad sysselsättningsgrad hos projektets målgrupp (80% av projektdeltagare som matchats mot arbetsgivare i projektet har fått en anställning. Resultatet förväntas ge en ökad hälsa, framtidstro och social inkludering hos projektets målgrupp (faktiskt resultat enligt påbörjad utvärdering).

Arbetsmarknadsinsats Diagonalen

Insatsen bygger på samverkan mellan Region Gotland och Röda Korset för att ge stöd till utrikesfödda personer som står långt från arbetsmarknaden. Fem utrikesfödda personer har haft sysselsättning under större delen av året.

Yrkes-SFI

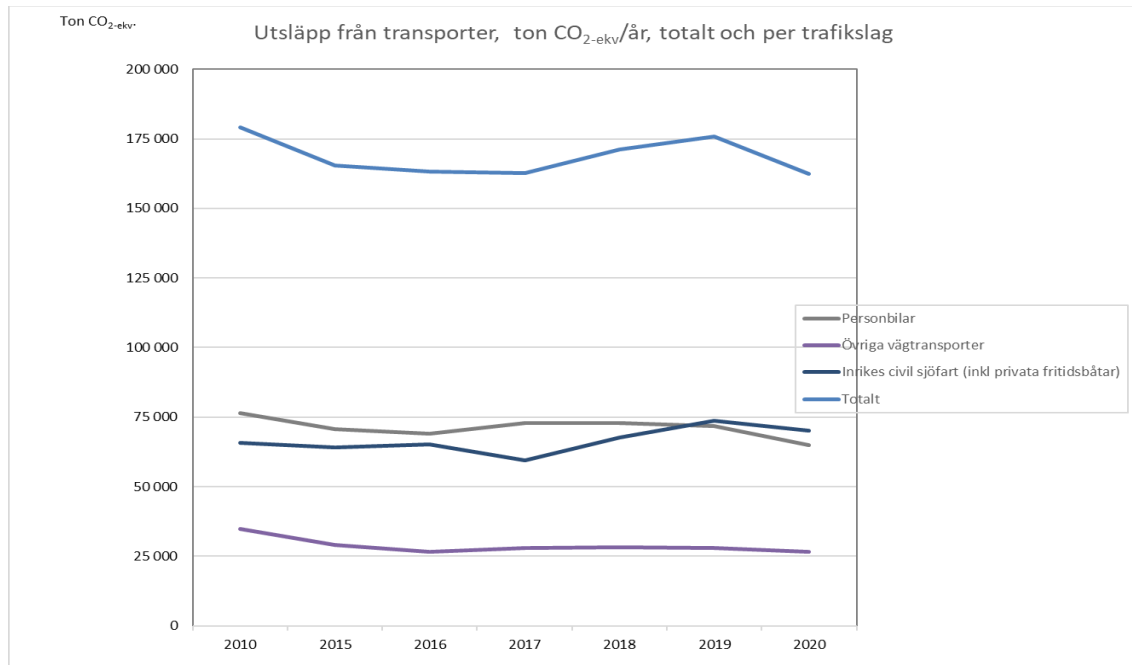
SFI-utbildning tillhandahållen under 2022 med 25 deltagare. Man läser SFI och kan välja på två inriktningar; Bygg och verkstad samt vård och barnomsorg. Yrkeslärare har dessa ämnen och tanken är att man ska kunna söka vidare till s.k. kombinationsutbildningar (gymnasienivå) efter. Vanlig SFI motsvarar en lägre grundskolenivå, ej att jämföra med 9:ans slut betyg

4.12 Effektmål 2040 - God tillgänglighet och hållbara kommunikationer

4.12.1 När vi effektmålet?

För Gotland är det en stor utmaning att nå både god tillgänglighet och hållbara kommunikationer, vilket för Gotland är helt avgörande. Växthusgasutsläppen från inrikes transporter, utom inrikes luftfart, ska enligt det nationella klimatmålet minska med minst 70 procent från 2010 till 2030. På Gotland har utsläppen från transportsektorn minskat med knappt tio procent mellan 2010 och 2019. Samtidigt är tillgängligheten till och från Gotland helt central för invånare, näringsliv och besökare. Passagerarutvecklingen i färjetrafiken, som står för 80 procent av resorna till och från Gotland, har ökat betydligt över tid både för besökare och för gotlänningar. Även antalet fraktade längdmeter i färjetrafiken ökar sedan en längre tid tillbaka. Under 2023 infördes dock kraftigt höjda frakt- och biljettpriser i färjetrafiken, vilket försämrar tillgängligheten och riskerar att bromsa utvecklingen. Resor och transporter måste

klaras i linje med klimat- och miljömål. Det innebär ändringar både i hur vi reser och vilka fordon och drivmedel som används.

4.12.2 Vad har vi på Gotland gjort under 2022 för att närma oss effektmålet?

Kollektivtrafiken ska utvecklas

Kollektivtrafiken behöver utvecklas till ett konkurrenskraftigt alternativ till bilresor. I dagsläget har Gotland lägst antal resor per invånare jämfört med andra regioner i Sverige. Under 2022 har regionen arbetat med att ta fram ett nytt trafikförsörjningsprogram som innebär en utvecklad kollektivtrafik. Samtidigt har nästa trafikupphandling vunnit laga kraft och tillträdande företag har beställt nya bussar som ska köras på 100 % förnybara drivmedel och till stor del på biogas.

Energinätverk för företagare

Energinätverket hos företagarföreningen Tillväxt Gotland arbetar för 70 procents utsläppsminskning jämfört med 2010 från transporter redan till år 2027. Nätverket bidrar med data och information för att möjliggöra utbyggd infrastruktur av ladd- och tankstationer för förnybart, verkar för utökad biogasanvändning, och bedriver projekt för att utvärdera vätgas som drivmedel i arbetsmaskiner. Ett antal nya biogasfordon är beställda. Under 2022 innebar ökande priser bakslag i den del av omställningen som dittills inneburit byte till HVO.

Nätverk för elflyg

Ett nätverk för elflyg är bildat under ledning av Region Gotland och Svenska Spel. Bland annat genomfördes under 2022 ett elflygsseminarium som samlade flera av öns aktörer inom

näringsliv, offentliga och ideella organisationer. Goda förutsättningar finns för att en flygtrafik med fossilfria bränslen ska kunna utvecklas.